AM
101
ป35น6
น.1

นำชม
นิทรรศการถาวรแห่งชาติ นครปฐมเจดีย์
จังหวัดนครปฐม

ปกโดย : นายเสรี นิลประพันธ์
นายอิทธิศาสตร์ วิเศษวงษา

นำชม

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์
จังหวัดนครปฐม

นางสาวนลินี เหมนิธิ เรียบเรียง

ได้รับบริจาค

กรมศิลปากรจัดพิมพ์
เนื่องในโอกาสที่ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี
ทำพิธีเปิดอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์
วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๑๔

เลขทะเบียน 05372

เลขหมู่ ส๓.
ศก
๑๐๑
ป35 ก ๖
ฉ.๑

สารบาญ

คำนำ	
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์	๑
อาณาจักรทวารวดี	๒
ประติมากรรมสมัยทวารวดี	๙
พระพุทธรูปศิลา	๑๐
เศียรพระพุทธรูปปูนปั้น, ธรรมจักร	๑๑
เทวรูปโคลนครึ่งองค์, ศิลาจำหลักชิ้นเอก	๑๓
พนักบัลลังก์พระพุทธรูป	๑๔
ฐานศิลาจำหลักสมัยทวารวดี	๑๔
หินจำหลักรูปคล้ายโอ่ง	๑๔
สิงห์ปูนปั้นสมัยทวารวดี	๑๕
ศิลาจารึก ๕ เหลี่ยม, รูปสัตว์	๑๕
เศียรพระพุทธรูปดินเผา	๑๖
หน้าภาพปูนปั้นสมัยทวารวดี	๑๖
เศียรพระพุทธรูปปูนปั้นสมัยทวารวดี	๑๖
เศียรเทวดาสมัยทวารวดี	๑๖
หน้าภาพปูนปั้น, รูปปูนปั้นสมัยทวารวดี, ภาพปูนปั้นนูนต่ำ	๑๗
พระมาลัย	๑๘

คำนำ

*

โบราณวัตถุศิลปวัตถุที่ตั้งแสดงในอาคารพิพิธภัณฑ์หลังนี้ เป็นของที่เริ่มรวบรวมกันเมื่อคราวย้ายเมืองนครชัยศรีจากตำบลท่านา มาตั้งที่บริเวณพระปฐมเจดีย์ในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงขอร้องให้เจ้าพระยาศรีวิไชยธนินทร์ สมุหเทศาภิบาลมณฑลนครไชยศรีช่วยรวบรวมโบราณวัตถุศิลปวัตถุที่พบในเมืองนครปฐม เจ้าพระยาศรีวิไชยชนินทร์ ได้มอบให้หลวงพุทธเกษตรานุรักษ์ (จร จรณี) ซึ่งเป็นผู้มีนิสัยชอบเสาะแสวงหาโบราณวัตถุ กับหลวงไชยราษฎร์รักษา (โพธิ์ เคหะนันท์) ซึ่งต่อมาเป็นพระพุทธเกษตรานุรักษ์ เป็นผู้ช่วย จัดการรวบรวมโบราณวัตถุไว้ให้เป็นระเบียบในรอบระเบียงคตองค์พระปฐมเจดีย์

ต่อมาสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเห็นว่าโบราณวัตถุเหล่านี้เป็นของที่มีค่ามาก ควรจะได้นำไปเก็บรักษาไว้ในที่ปลอดภัยจึงโปรดให้นำโบราณวัตถุที่รวบรวมไว้ไปเก็บรักษาไว้ในวิหารตรงข้ามกับพระอุโบ-

สถและเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ ให้ชื่อวิหารหลังนั้นว่า พระปฐมเจดีย์พิพิธภัณฑสถาน

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ กรมศิลปากรได้ประกาศรับพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ไว้เป็นสาขาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

พ.ศ. ๒๕๐๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๐๔ กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ประกาศให้พิพิธภัณฑสถานแห่งนี้เป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ชื่อพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์

เนื่องด้วยทางวัดพระปฐมเจดีย์และจังหวัดนครปฐมได้เอาใจใส่ช่วยเหลือเป็นอย่างดี กิจการของพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้จึงเป็นที่สนใจของประชาชนทั้งที่เป็นชาวไทยและต่างประเทศ ได้มีผู้มีศรัทธานำโบราณวัตถุศิลปวัตถุที่มีอยู่จำนวนมากมามอบให้พิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ เนื่องจากตู้จัดแสดงมีอยู่น้อย จึงจำต้องแสดงรวมกันอยู่ในตู้จนแน่นเกินสมควร กรมศิลปากรเห็นสมควรจะขยายและปรับปรุงพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ จึงได้กราบเรียนปรึกษาท่านเจ้าคุณพระธรรมสิริชัย เจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรวิหาร ก็ได้รับคำแนะนำว่า

ควรจะจัดสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์หลังใหม่ขึ้น ณ บริเวณทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ขององค์พระปฐมเจดีย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ รัฐบาลก็ได้กรุณาอนุมัติงบประมาณค่าก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์หลังนี้ เป็นเงิน ๙๙๐,๐๐๐ บาท กรมศิลปากรได้ดำเนินการก่อสร้างเมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม ๒๕๑๑ ต่อมาในปีงบประมาณ ๒๕๑๓ ได้รับงบประมาณเป็นค่าจัดทำครุภัณฑ์สำหรับการจัดตั้งแสดง เป็นจำนวน ๙๗,๙๐๐ บาท ในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ได้ใช้เงินกองทุนโบราณคดีจำนวน ๓๕,๐๐๐ บาท สมทบเพื่อจัดทำถนนหน้าอาคารพิพิธภัณฑ์ โดยผู้ว่าราชการจังหวัดนครปฐมได้กรุณาช่วยจัดทำให้ รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๑,๑๒๒,๙๐๐ บาท

การเปิดอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหลังนี้สำเร็จลุล่วงลงด้วยดี ก็เพราะได้รับความร่วมมือจาก ท่านเจ้าคุณพระธรรมสิริชัย ผู้ว่าราชการจังหวัดนครปฐม กับนายประดิษฐ์ ยุวพุกกะ หัวหน้าแผนกออกแบบ กองสถาปัตยกรรม ผู้ออกแบบ นายสุวิชญ์ รัศมิภูติ นายช่างศิลปเอก กองสถาปัตยกรรม ผู้คำนวณแบบก่อสร้าง นางจิรา จงกล ภัณฑารักษ์เอก นายระพีศักดิ์ ชัชวาลย์ ช่างศิลปโท นายเจตนพันธุ์ ธนะสุนทร ภัณฑารักษ์ตรี

นายเอก จารึพลกร ช่างศิลปตรี นายอิทธิศาสตร์ วิเศษวงษา ช่างศิลปจัตวา นายสมพล รัมมะเอ็จ ช่างศิลปจัตวา เป็นผู้จัดตั้งแสดง นายอาภรณ์ ณ สงขลา ช่างศิลปโทเป็นผู้ซ่อมโบราณวัตถุศิลปวัตถุบางชิ้น

นางสาวลินี เหมนิธิ ภัณฑารักษ์ตรี เป็นผู้เขียนหนังสือนำชม โดยนายชิน อยู่ดี ภัณฑารักษ์พิเศษ เป็นผู้ตรวจแก้ นายบรรจบ ไมตรีจิตต์ ช่างศิลปตรีเป็นผู้ถ่ายรูปประกอบหนังสือนำชม

กรมศิลปากรจึงขอขอบคุณผู้มีนามดังกล่าวมาทุกท่าน และหวังว่าพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้คงจะอำนวยประโยชน์ให้แก่ประชาชนสมตามความมุ่งหมายของทางราชการ

(เชื้อ สาริมาน)

กรมศิลปากร
ตุลาคม ๒๕๑๔

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์

อาคารพิพิธภัณฑสถาน

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ขององค์พระปฐมเจดีย์ เป็นอาคารทรงไทยประยุกต์ ๒ ชั้น ชั้นล่างใช้เป็นห้องจัดแสดงและห้องภัณฑารักษ์ ชั้นบนใช้เป็นคลังเก็บของ ซึ่งจัดไว้สำหรับนักเรียน นักศึกษา และผู้ค้นคว้าที่ประสงค์จะศึกษาหาความรู้เป็นพิเศษ

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์ เปิดให้ประชาชนเข้าชมได้ทุกวัน ตั้งแต่เวลา ๙.๐๐ น.–๑๒.๐๐ น. และ ๑๓.๐๐ น.– ๑๖.๐๐ น. เว้นวันจันทร์ อังคาร และวันหยุดราชการ

โบราณศิลปวัตถุที่จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถาน

เนื่องด้วยจังหวัดนครปฐมเคยเป็นเมืองสำคัญของราชอาณาจักรทวารวดี ซึ่งมีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๑–๑๖ จึงได้นำโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ สมัยทวารวดีมาจัดแสดงไว้ เพื่อจะได้ศึกษาศิลปและความเจริญของอาณาจักรโบราณดังกล่าว

อาณาจักรทวารวดี

เมืองของอาณาจักรทวารวดีส่วนมากตั้งอยู่ในภาคกลาง แหล่งชุมชนของทวารวดีในภาคกลางสำรวจพบแล้ว ๑๕ แห่ง เฉพาะที่จังหวัดนครปฐมพบเมืองทวารวดีรวม ๒ แห่ง คือ เมืองโบราณที่มีพระประโทนตั้งอยู่เกือบใจกลางเมือง และเมืองกำแพงแสน ทางเหนือสุดจดจังหวัดพิจิตร ทางใต้จดจังหวัดเพชรบุรี เมืองที่กระจายออกไปห่างมากมี เมืองหริภุญชัยในภาคเหนือ และเมืองพ้าแดดสูงยางในจังหวัดกาฬสินธุ์ ราชอาณาจักรนี้จดหมายเหตุจีนเรียก ตวอ้หอปอตี หรือตู้เหอปอตี หรือโถวเหอ

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้มีผู้พบเหรียญเงินขนาดเล็กเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑.๒ ซม.–๑.๕ ซม. ที่บ้านสองตอน ตำบลพระประโทน อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม ต่อมานายเฉลิม ยงบุญเกิด ได้ติดต่อนาย เจ.เจ. บูเลส ซึ่งขณะนั้นเป็นผู้อำนวยการศูนย์วิจัยของสยามสมาคม ขอให้ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ ผู้เชี่ยวชาญอ่านจารึกที่มีชื่อของโลกเป็นผู้อ่านจารึกบนเหรียญขนาดเล็กดังกล่าวให้ ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ อ่านได้ความว่า

"ศรีทวารวดี ศวรบุณยะ"

ซึ่งแปลว่า *"บุญของพระราชาแห่งศรีทวารวดี"*

เหรียญเงินนี้ยืนยันว่า

๑. มีอาณาจักรทวารวดีจริง

๒. อาณาจักรนี้มีพระมหากษัตริย์ทรงปกครองอยู่ หลักฐานโบราณคดีชิ้นสำคัญนี้ นายเฉลิม ยงบุญเกิด ได้กรุณามอบให้เป็นสมบัติของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

เมืองสมัยทวารวดีมีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามุมมน หรือรูปคล้ายวงกลม มีกำแพงดิน และคูล้อมรอบ ภายในเมืองมักมีสระน้ำอยู่ ๑ สระหรือ ๒ สระ บางเมืองมีสระอยู่ที่หน้าประตูเมือง บางแห่งเช่นที่เมืองจันเสนมีบึงขนาดใหญ่อยู่ใกล้เมือง ที่น่าชมน่าสนใจคือภายในเมืองมีร่องรอยของการระบายน้ำเป็นอย่างดี โบราณสถานภายในเมืองพบน้อย แต่จะพบโบราณสถานจำนวนมากอยู่รอบนอกตัวเมือง

พิจารณาจากรูปปูนปั้น รูปดินเผา และเครื่องประดับสมัยทวารวดีพบในที่หลายแห่งแล้ว เราจะทราบว่า คนทวารวดีรูปร่างไม่สูงใหญ่กว่าคนบัจจุบัน ไม่อ้วน ไม่ผอม ดวงหน้ามีทั้งกลมและสี่เหลี่ยม ริมผีปากหนา ปลายคิ้วโค้งจดเข้าหากันที่สันจมูก บางคนผมหยิก (ดูรูปปูนปั้น ตู้ ๑๕)

ทั้งชายหญิงมีทรงผมแบบแปลก (ดูรูปที่ ๑๓) สวมตุ้มหูเป็นห่วงโต วัตถุที่ใช้ทำตุ้มหูมีดีบุก เงิน และทอง ตุ้มหูที่ทำด้วยทองรูปคล้ายเขาวัว กับตุ้มหูทองขดเป็นวงกลม บางคนสวมสร้อยคอ บางคนที่คอมีห่วงเงินสวมอยู่ นอกจากนั้นก็นำเอาลูกปัดแก้ว ลูกปัดหินสีต่าง ๆ และลูกปัดทอง ลูกปัดเงินมาประดับกาย บางคนนุ่งผ้าโจงกระเบนได้งามมาก มีสายคาดที่บั้นเอว (ดูรูปที่ ๑๗) แหวนที่ใช้มีทั้งที่ทำด้วยสำริดหัวธรรมดาและหัวตรา

พิจารณาจากรูปร่างลักษณะคนในราชอาณาจักรทวารวดีมีอยู่อย่างน้อย ๒ เผ่า

รูปปูนปั้นและรูปดินเผาหลายรูปแสดงให้เห็นกิริยาท่าทางของคนสมัยทวารวดี คือ หญิงนั่งพับเพียบ ชายนั่งชันเข่า บางท่านอาจจะนั่งห้อยเท้าแบบพระพุทธรูปสมัยทวารวดี

จารึกสมัยทวารวดีเท่าที่พบแล้ว เป็นภาษาสันสกฤต ภาษาบาลี และภาษามอญ ซึ่งจารึกบนแผ่นอิฐ บนสถูปดินเผา บนฐานพระพุทธรูป

แว (spindle whorls) ดินเผาสมัยทวารวดีก็พบมาก เป็นพยานว่า มีการปลูกฝ้ายทอผ้า ที่แผ่นอิฐทวารวดีจะมีแกลบผสมปนอยู่กับดินเหนียว นักวิทยาศาสตร์ชาวญี่ปุ่น

๒ ท่าน ได้ศึกษาแกลบที่พบอยู่ในแผ่นอิฐแล้ว ปรากฏว่าเป็นแกลบของเมล็ดข้าวที่ปลูก ไม่ใช่ข้าวที่งอกขึ้นเองตามธรรมชาติ แกลบเมล็ดข้าวที่ตรวจแล้วส่วนมากเป็นแกลบของข้าวเมล็ดกลม และเป็นแกลบของข้าวเมล็ดใหญ่ ข้าวทั้งสองนี้เข้าใจว่าเป็นข้าวเหนียว เป็นพยานว่าคนทวารวดีทำนาและนิยมกินข้าวเหนียว นอกจากนี้แล้วคงทำสวนทำไร่อีกด้วย

ยานพาหนะของคนสมัยทวารวดีใช้ ก็ทราบได้จากดินเผาเป็นรูปเรือสำเภา และรูปปูนปั้นมีรูปเรือสำเภา (ดูรูปที่ ๒๐) ซึ่งประดับฐานสถูปที่จุลประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม นอกจากนั้นมีรูปดินเผา รูปปูนปั้นเป็นรูปช้าง (ดูตู้ ๑๓) เศษเครื่องปั้นดินเผาพบที่จันเสน อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ ก็มีรูปคนขี่ม้า และที่วัดโขลงคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ก็มีรูปปูนปั้นเป็นรูปคนขี่ม้า ๒ ตัว โบราณวัตถุดังกล่าวยืนยันว่า ชาวทวารวดีมีช้างและม้าเป็นยานพาหนะทางบก และมีเรือสำเภาสำหรับการติดต่อค้าขาย

รูปปูนปั้นและรูปดินเผาที่ช่างทวารวดีทำขึ้นเป็นรูปสัตว์ มีรูปช้าง รูปม้า รูปสิงโต รูปหงส์ รูปครุฑ และรูปวัว

ชาวทวารวดีมีการติดต่อกับประเทศอื่น โดยมีหลักฐานดังต่อไปนี้

๑. ตราดินเผาที่มีรูปเรือสำเภา แสดงว่ามีการติดต่อค้าขายกับประเทศอื่น

๒. ลูกปัดชนิดที่เรียกว่า ลูกปัดมีตา (eyed-beads) เป็นของที่ทำมาจากประเทศจีนหรือประเทศทางแถบเมดิเตอเรเนียน พบในเมืองโบราณสมัยทวารวดีหลายแห่ง

๓. รูปปูนปั้น เป็นรูปชาวต่างประเทศ มองเห็นด้านข้าง มีเครื่องประดับเศียรรูปคล้ายผ้าโพก แต่ตอนปลายแหลมโค้งไปข้างหน้า (ดูตู้ ๒) นุ่งผ้าโจงกระเบน สวมรองเท้าบู๊ต ชาวต่างประเทศนี้เข้าใจว่าเป็นพวกเซมิติกเข้ามาค้าขายในราชอาณาจักรทวารวดีราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓–๑๔

๔. ในการขุดค้นที่จันเสน จังหวัดนครสวรรค์ ในชั้นดินสมัยทวารวดีพบพวกไหที่มีปากผาย ที่รอบปากมีแถบสีแดงและสีขาว เป็นไหที่มีลักษณะคล้ายกับที่พบที่สมโบร์ไพรกุกแคว้นอิศานปุระ แสดงว่าในระหว่างสมัยเจนละบกและสมัยทวารวดีตอนต้น มีการติดต่อระหว่างราชอาณาจักรทวารวดีและราชอาณาจักรเจนละบก

๕. ในหนังสือสารานุกรมของจีนชื่อทุ่งเตียน กล่าวถึง

รูปที่ ๑
พระพุทธรูป ปางเสด็จจากดาวดึงส์ (พญากง) หินเขียว
สมัยทวารวดี

รูปที่ ๒
พระพุทธรูป ปางเสด็จจากดาวดึงส์ ศิลา สมัยทวารวดี
พบที่จังหวัดนครปฐม

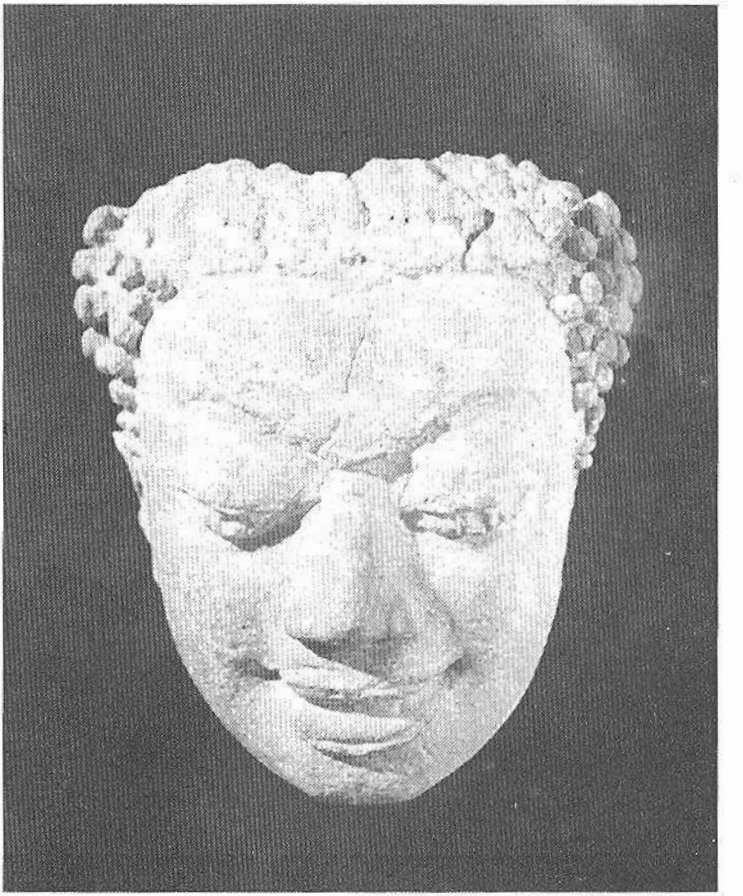

รูปที่ ๓
พระเศียรพระพุทธรูปปูนปั้น สมัยทวารวดี
พบที่จังหวัดนครปฐม

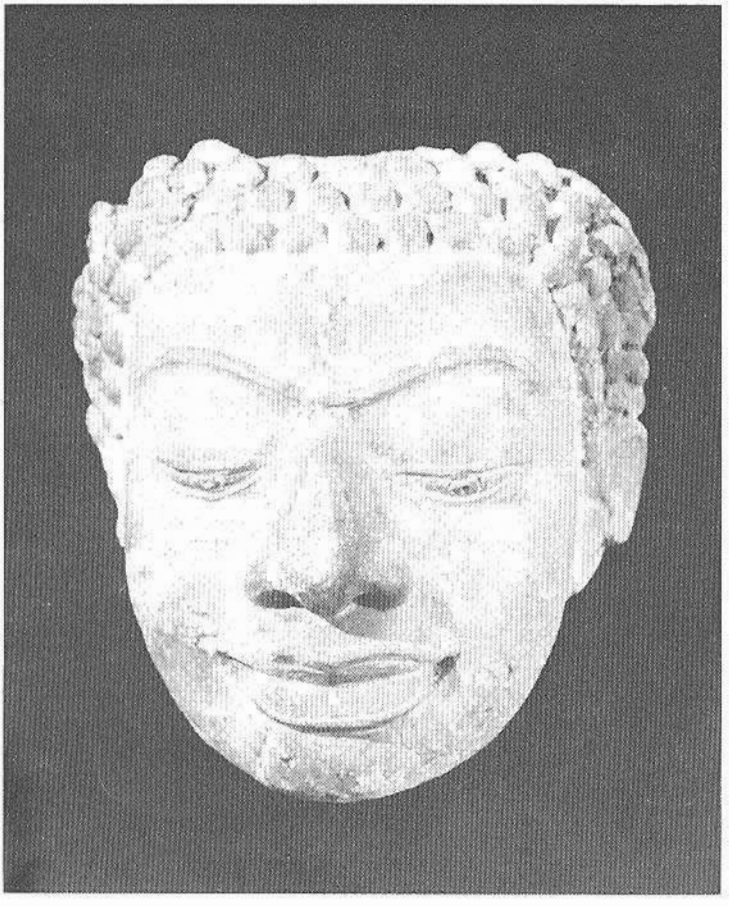

รูปที่ ๔
พระเศียรพระพุทธรูป ปูนปั้น สมัยทวารวดี
พบที่จังหวัดนครปฐม

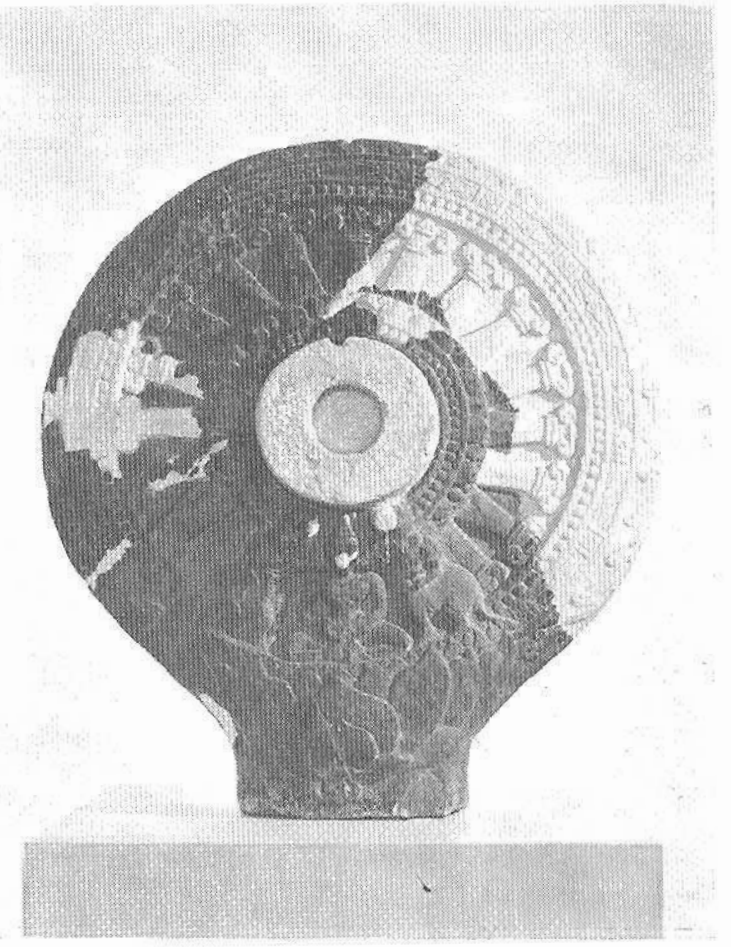

รูปที่ ๕
ธรรมจักร ศิลา สมัยทวารวดี
พบที่จังหวัดนครปฐม

รูปที่ ๖
ธรรมจักร ศิลา สมัยทวารวดี
พบที่วัดพระงาม จังหวัดนครปฐม

รูปที่ ๗
ธรรมจักร ศิลา สมัยทวารวดี
พบที่จังหวัดนครปฐม

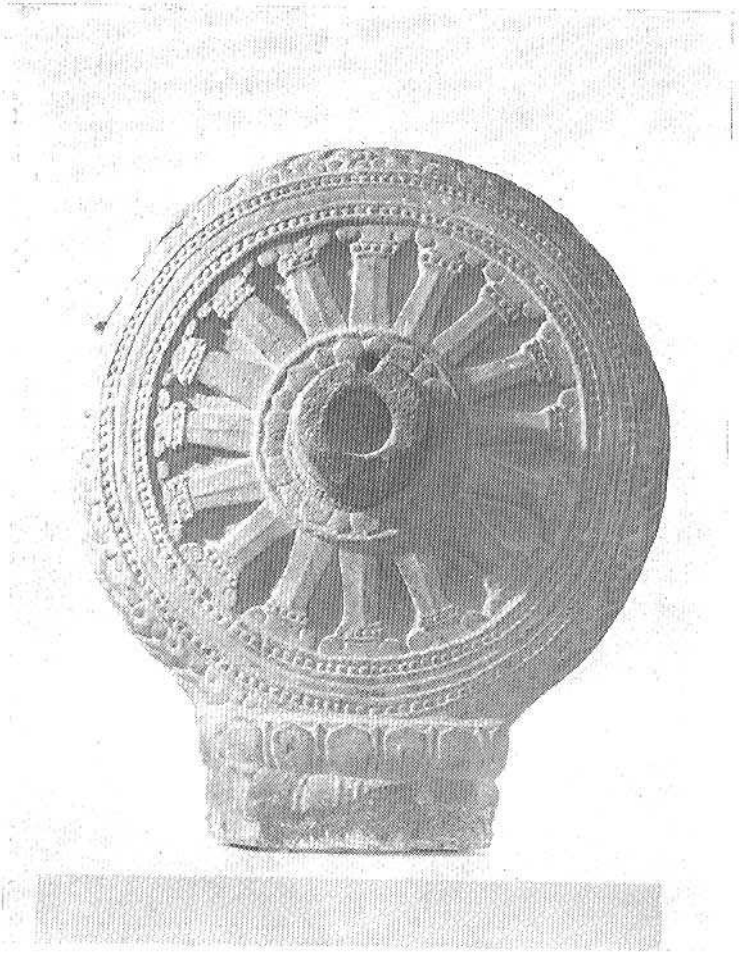

รูปที่ ๙
ธรรมจักร ศิลา สมัยทวารวดี

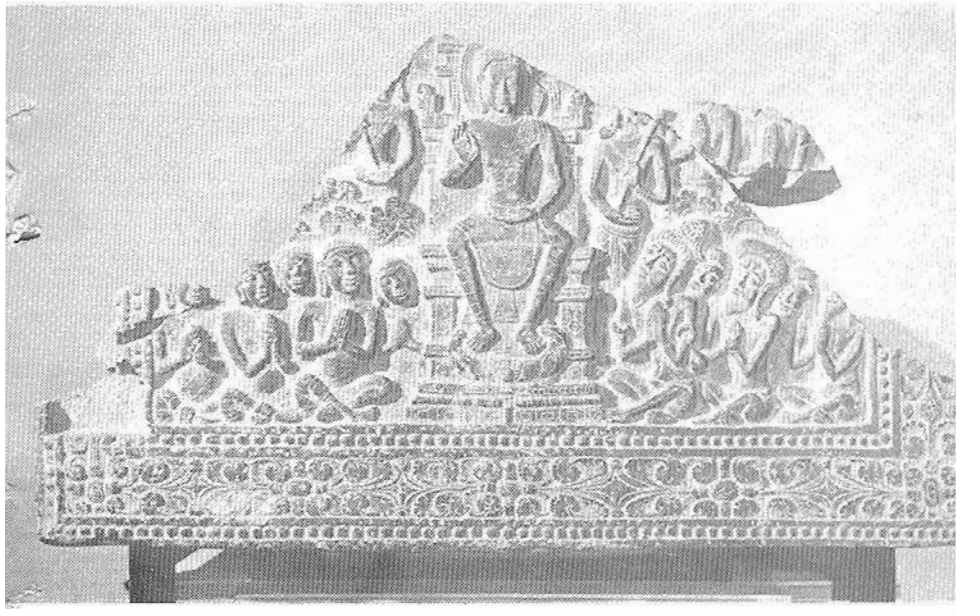

รูปที่ ๙
ศิลาจำหลัก สมัยทวารวดี
พบที่วัดไทร อ. นครไชยศรี จ. นครปฐม

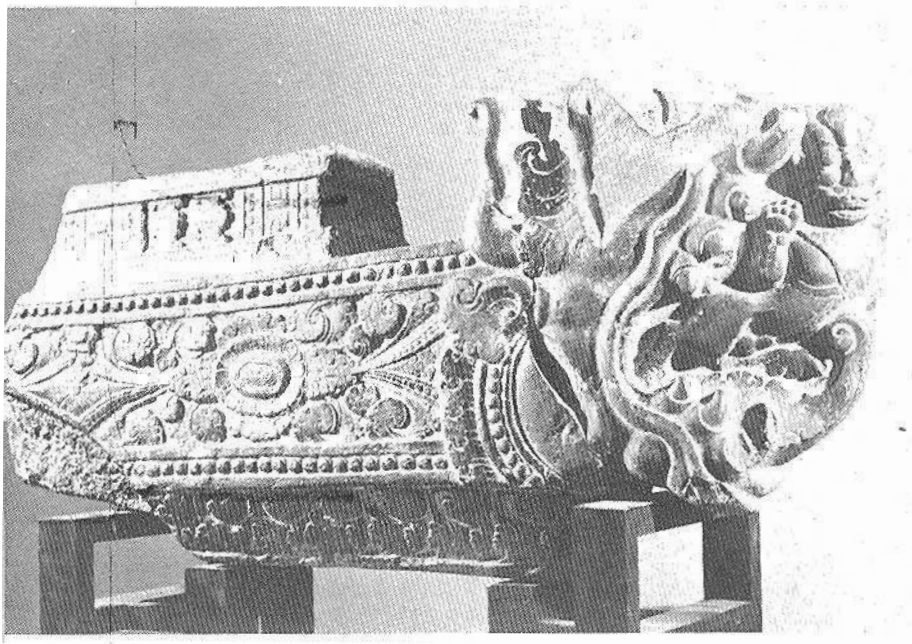

รูปที่ ๑๐
ศิลาจำหลัก สมัยทวารวดี
พบที่จังหวัดนครปฐม

รูปที่ ๑๑
ศิลาจำหลัก สมัยทวารวดี
พบที่จังหวัดนครปฐม

รูปที่ ๑๒
พระเศียรพระพุทธรูปและมารแบก ดินเผา สมัยทวารวดี
ตอนต้น พบที่วัดพระงาม จังหวัดนครปฐม

รูปที่ ๑๓
พระเศียรพระพุทธรูปและเศียรเทวรูป ปูนปั้นกับดินเผา สมัยทวารวดี
พบที่ ต. วัดพระประโทน จังหวัดนครปฐม

รูปที่ ๑๔
พระเศียรพระพุทธรูป ปูนปั้น สมัยทวารวดี
พบที่ ต. พระประโทน จังหวัดนครปฐม

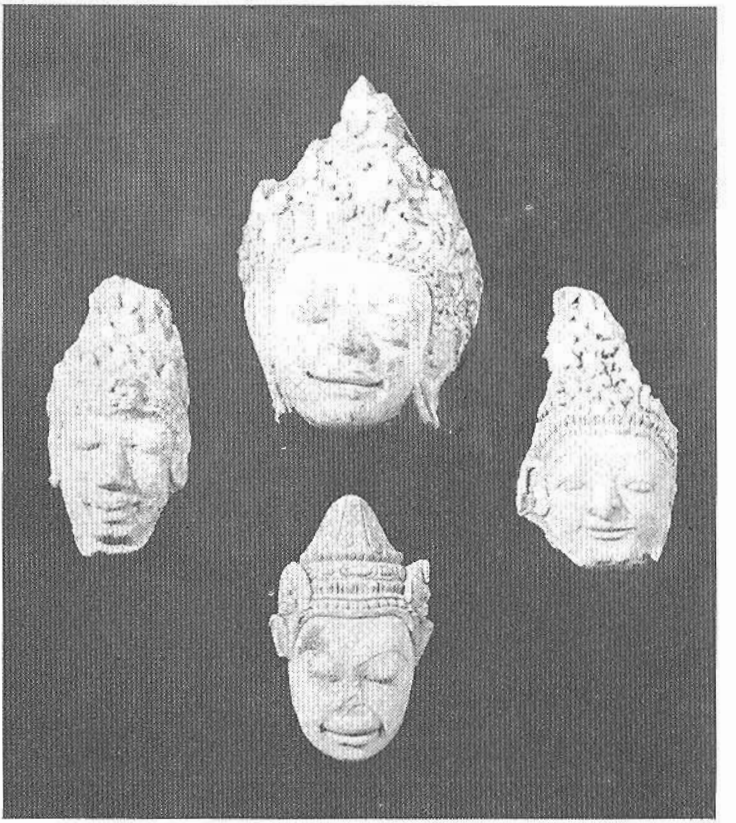

รูปที่ ๑๕
เศียรเทวดา ปูนปั้น สมัยทวารวดี
พบที่ ต. วัดพระประโทน จังหวัดนครปฐม

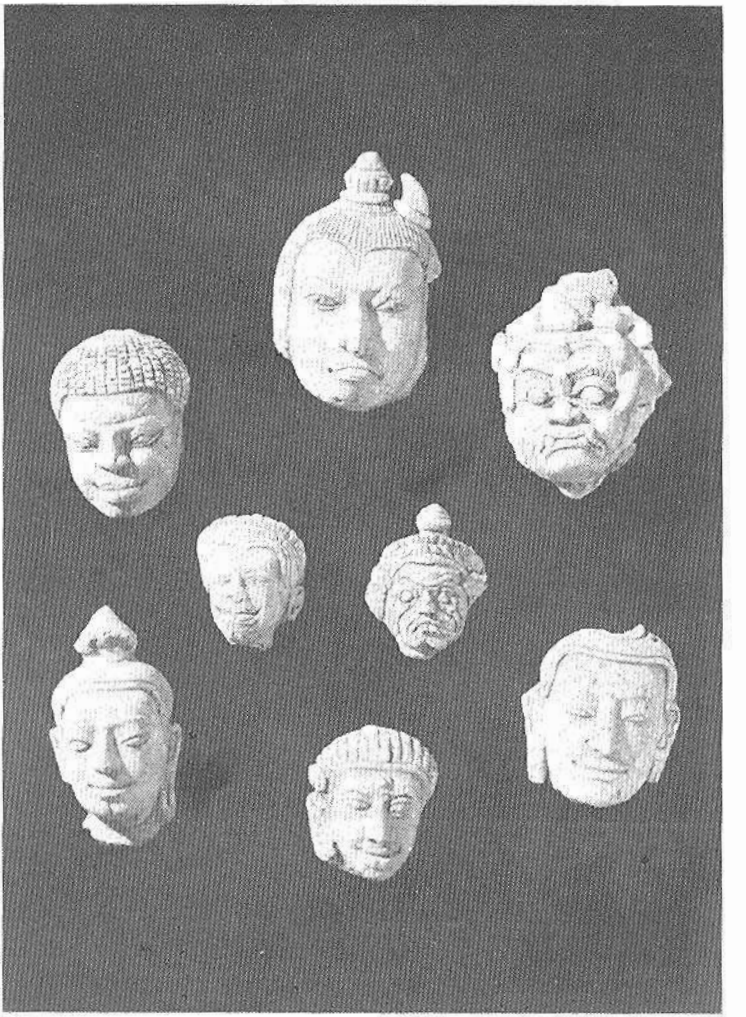

รูปที่ ๑๖
หน้าภาพปูนปั้น สมัยทวารวดีตอนปลาย
และอู่ทอง
พบที่เจดีย์จุลประโทน จังหวัดนครปฐม

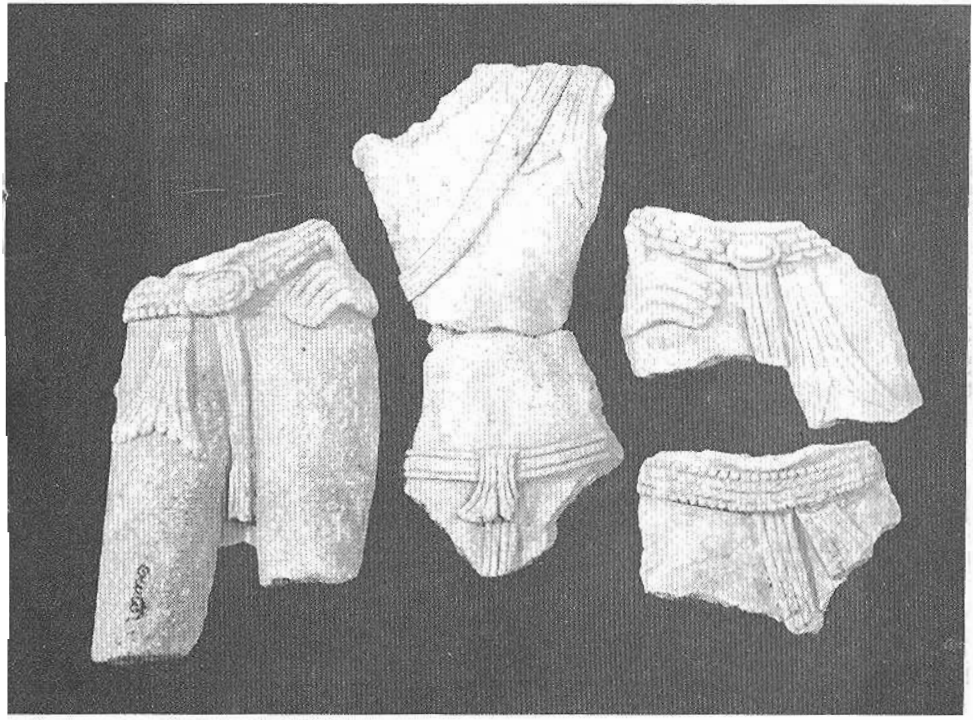

รูปที่ ๑๗
รูปแสดงการแต่งกาย ปูนปั้น สมัยทวารวดี
พบที่จังหวัดนครปฐม

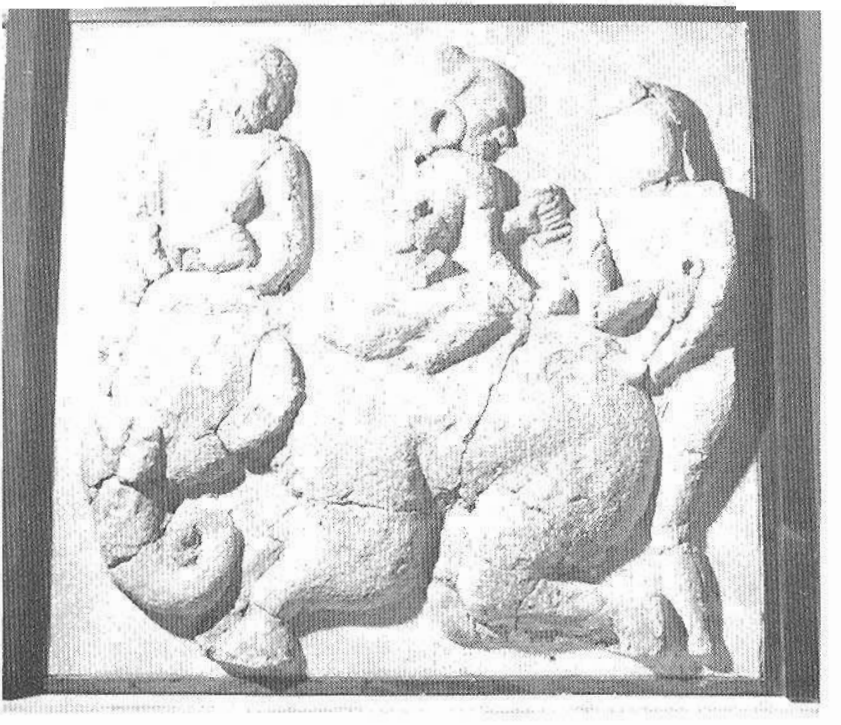

รูปที่ ๑๘
ภาพปูนปั้นนูนต่ำ สมัยทวารวดี
ซึ่งประดับฐานเจดีย์จุลประโทน จังหวัดนครปฐม

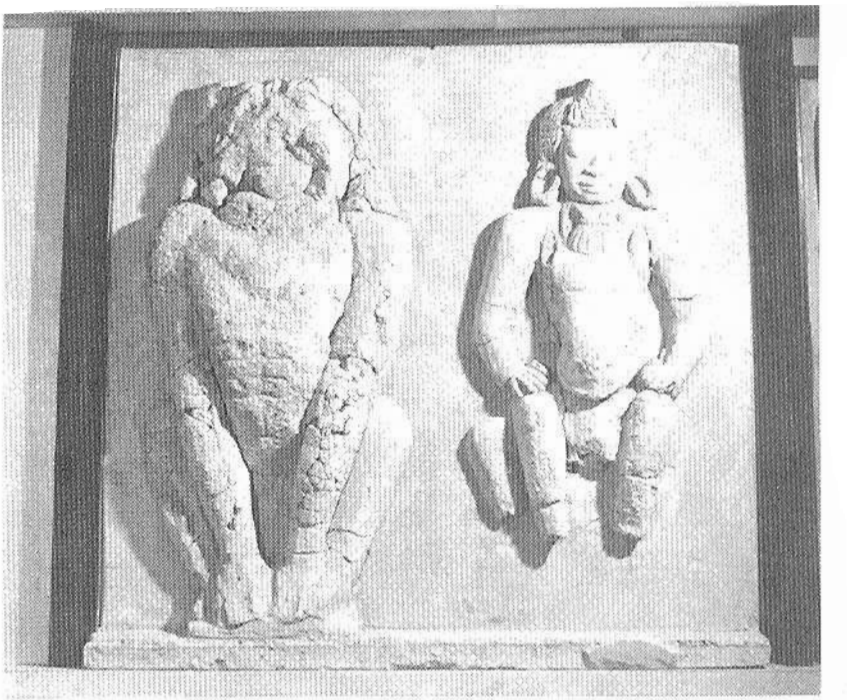

รูปที่ ๑๘
ภาพปูนปั้นนูนต่ำ สมัยทวารวดี
ประดับฐานเจดีย์จุลประโทน จังหวัดนครปฐม

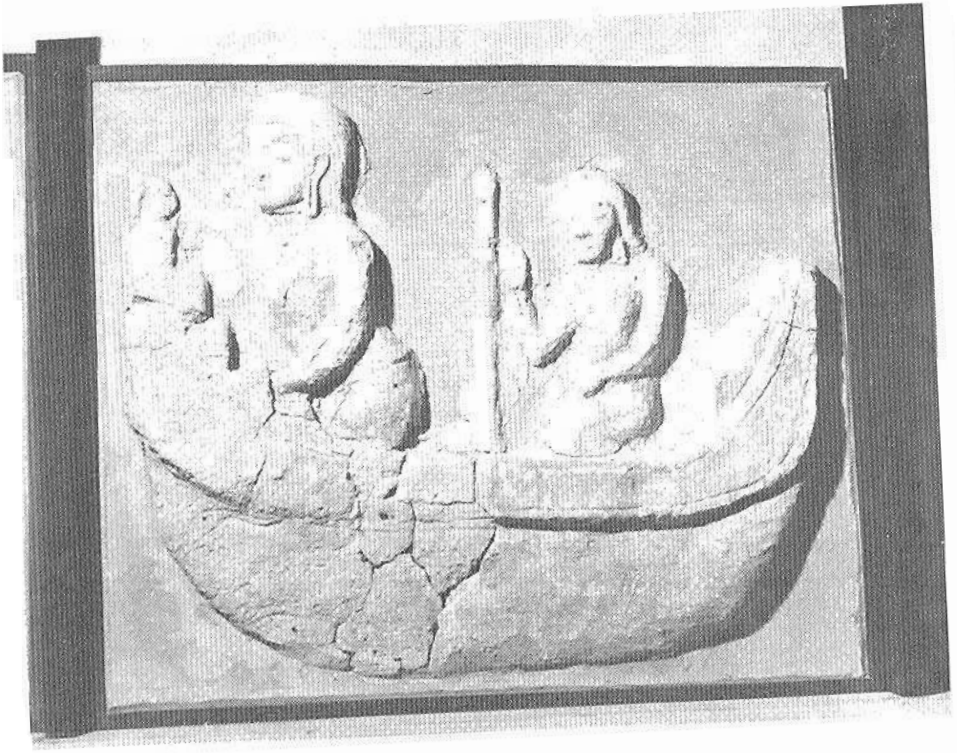

รูปที่ ๒๐
ภาพปูนปั้นนูนต่ำ รูปเรือสำเภา สมัยทวารวดี
ประดับฐานเจดีย์จุลประโทน จังหวัดนครปฐม

อาณาจักรโถวเหอ ซึ่งเข้าใจในสมัยต่อมาเป็นอาณาจักรทวารวดีได้ถวายบรรณาการแก่เมืองจีนในรัชกาลเจินกวาน คือ รัชกาลพระเจ้าถังไทจงฮ่องเต้ ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๑๗๐–๑๑๙๒ และกล่าวว่าในราชอาณาจักรนี้มีตลาด ๖ แห่ง การค้าขายใช้เหรียญเงินทั้งสิ้น มีขนาดเล็กเท่าผิวต้นเอล์ม

เงินตราทวารวดีเป็นเหรียญดีบุก มีตราสังข์ ตรากระต่ายอยู่บนดอกบัว และตราแพะ

บ้านของชาวทวารวดีมีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า โดยการขุดค้นที่จันเสน จังหวัดนครสวรรค์ ขุดพบหลุมเสาผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาของวัดวาอารามคล้ายหลังคาโบสถ์วิหารในประเทศไทยปัจจุบัน ทราบได้จากรูปจำหลักที่บนแผ่นเสมา พบใกล้เมืองฟ้าแดดสูงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์

ศาสนา ชาวทวารวดีนับถือทั้งศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์

สิ่งของเครื่องใช้ของคนสมัยทวารวดี มี ๑. เครื่องปั้นดินเผามีทั้งเนื้อหนา และเนื้อบาง มีลายกดและไม่มีลายกด ๒. ไหปากผายดังได้กล่าวแล้วในตอนต้น ๓. ตะเกียงดินเผาที่เรียกกันว่าตะเกียงโรมัน ๔. หินบด

อาวุธเท่าที่ทราบได้จากรูปปูนปั้น และเศษเครื่องปั้นดินเผา มี ๑. ดาบ ๒. โล่ห์

ในครั้งนั้นคงมีศึกสงครามสู้รบกัน อาจจะเป็นการสู้รบกับเมืองในราชอาณาจักรทวารวดีหรือกับข้าศึกจากแดนอื่น เพราะกำแพงเมือง คูเมือง, รูปทหารถือดาบและโล่ห์บนเศษเครื่องปั้นดินเผา พบที่จันเสน จังหวัดนครสวรรค์ และรูปปูนปั้นเป็นเชลยถูกมัดมือไขว้หลัง พบที่คูบัว จังหวัดราชบุรี เป็นพยานว่ามีศึกสงครามสมัยทวารวดี

พิจารณาจากพระพุทธรูปหินที่ทำลอยตัว พระพุทธรูปหินที่ทำเป็นรูปนูนต่ำ และรูปจำหลักบนผนังหินในถ้ำ ซึ่งคนสมัยทวารวดีทำไว้ เป็นของใหญ่โต พระพุทธรูปบางองค์สูงกว่า ๓ เมตร ฝีมือก็ทำได้งามมาก แสดงว่าชาวทวารวดีเก่งมากในงานประติมากรรมที่ทำด้วยหิน เมื่อเทียบกับประติมากรรมสำริดแล้วรู้สึกว่าชาวทวารวดีเพิ่งจะเริ่มเรียนการหล่อสำริด

แผ่นอิฐของสมัยทวารวดีบางแผ่นก็แต้มสีเป็นลวดลาย แสดงให้เห็นว่า คนทวารวดีนิสัยรักสวยรักงาม อิฐทวารวดีมีขนาดยาวเป็นสองเท่าของส่วนกว้าง เนื้ออิฐสีแดงและเนื้อบดละเอียด มีแกลบปนอยู่ด้วย

ศว. 05372
ศก
101
ว135 ส6
ค.1

ได้รับบริจาค

ในสมัยทวารวดีมีนักดนตรีหญิง ทราบจากรูปปูนปั้นพบที่คูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

สถาปัตยกรรมของทวารวดี มีวิหารและสถูป บางแห่งนำเอาเสมาที่จำหลักเป็นลวดลายหรือชาดก หลายแห่งมาปักล้อมเป็นวงกลม

สิ่งที่น่าสนใจอย่างหนึ่งคือระฆังหิน มีตัวอย่างที่บริเวณองค์พระปฐมเจดีย์ ชาวทวารวดีช่างฉลาดเลือกหินที่มีเสียงคล้ายระฆังโลหะ

ประติมากรรมสมัยทวารวดี

ประติมากรรมสมัยทวารวดีส่วนมากที่พบในจังหวัดนครปฐม เป็นพวกปูนปั้นศิลา และดินเผา สำริดหาได้น้อยมาก

ประติมากรรมชิ้นเอกของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระปฐมเจดีย์ ส่วนมากเป็นประติมากรรมขนาดใหญ่ และเป็นของเนื่องในพระพุทธศาสนา ได้แก่พระพุทธรูปทำตามลัทธิหินยาน ประติมากรรมสมัยทวารวดีได้รับอิทธิพลศิลปอินเดียสมัยหลังคุปตะ

ลักษณะของพระพุทธรูปสมัยทวารวดีมีดังนี้คือ พระ-

พักตร์แบน พระโอษฐ์แบะ พระขนงเป็นสันนูนโค้งต่อกัน พระเนตรโปน ขมวดเม็ดพระศกใหญ่ มีพระเกตุมาลา พระพุทธรูปส่วนใหญ่ห่มจีวรคลุมบางแนบพระองค์ โดยมากทำนิ้วพระหัตถ์จีบทั้ง ๒ ข้าง เป็นปางเสด็จจากดาวดึงส์

โบราณวัตถุศิลปวัตถุที่น่าชมในพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ มี

พระพุทธรูปศิลา ปางเสด็จจากดาวดึงส์ สมัยทวารวดี พุทธศตวรรษที่ ๑๑–๑๖ ประดิษฐานในซุ้มทางด้านทิศตะวันตกของอาคาร ชาวบ้านเรียกพระพุทธรูปองค์นี้ว่า "พญากง" ซึ่งสร้างพร้อมกับพระพุทธรูปศิลาอีกองค์หนึ่งที่เรียกกันว่า "พญาพาล" องค์หลังชำรุดเสียหายจนไม่สามารถซ่อมแซมได้ ตามตำนานกล่าวว่า พระพุทธรูป ๒ องค์นี้สร้างมาพร้อมกับองค์พระปฐมเจดีย์ เดิม "พญากง" ประดิษฐานอยู่ทางด้านทิศใต้ขององค์พระปฐมเจดีย์ "พระยาพาล" อยู่ทางทิศตะวันออก เมื่อมีการขนย้ายมาตั้งในพิพิธภัณฑสถานนั้น พระพุทธรูปองค์แรกอยู่ในลักษณะที่สมบูรณ์ สูง ๒๘๗ เซนติเมตร (ดูรูป ที่ ๑) ส่วนพญาพาลเศียรหักหายไป ภายหลังตามไปพบอยู่ที่จังหวัดสุพรรณบุรี

พระพุทธรูปศิลา ปางเสด็จจากดาวดึงส์ ขนาดเล็ก

กว่าองค์แรก มีรอยปิดทองทั่วทั้งองค์ สูง ๑๒๘ เซนติเมตร ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของตัวอาคาร เป็นพระพุทธรูปที่พบในจังหวัดนครปฐม นับว่าเป็นพระพุทธรูปที่สวยงามและสมบูรณ์ที่สุดของจังหวัดนี้ (ดูรูปที่ ๒)

เศียรพระพุทธรูปปูนปั้น ประดับด้านหน้าซุ้มพญากง พบในจังหวัดนครปฐม เศียรพระพุทธรูปมีลักษณะคล้ายกันมาก เข้าใจว่าเดิมคงจะใช้ประดับโบราณสถาน (ดูรูปที่ ๓,๔)

สิ่งที่น่าสนใจเป็นพิเศษคือ ธรรมจักร พบที่จังหวัดนครปฐม ตามพระสูตรกล่าวไว้ว่า พระราชาอันเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ใช้จักกรัตนะเป็นเครื่องมือแผ่พระบรมเดชานุภาพ ส่วนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงใช้ธรรมจักรเป็นสัญญลักษณ์การเผยแผ่พระธรรม

การสร้างพระรูปพระพุทธองค์ ซึ่งเป็นที่เคารพขึ้นในอินเดียนั้น เดิมเป็นของต้องห้าม ศิลปินอินเดียจึงคิดหารูปสัญญลักษณ์แสดงปางต่าง ๆ ของพระพุทธองค์ขึ้นแทน หลักฐานที่พบในประเทศอินเดีย มีเงินตราตอกเป็นรูปดอกบัว หมายถึง ประสูติ รูปต้นโพธิ์ หมายถึง ตรัสรู้ ธรรมจักร หมายถึงปฐมเทศนา สถูป หมายถึง ปรินิพพาน

ธรรมจักรที่เก่าที่สุดเป็นธรรมจักรจำหลักลอยตัว ประดิษฐานอยู่เหนือสิงโต ๔ ตัว สร้างในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ราวพุทธศตวรรษที่ ๓ ต่อมาสมัยคันธาร (พ.ศ. ๓๐๐–๑๐๕๐) ศิลปินเชื้อสายกรีกได้คิดสร้างพระพุทธรูปขึ้นมา การสร้างรูปสัญญลักษณ์แทนพระพุทธองค์ก็จางไป

ธรรมจักรในจังหวัดนครปฐม มีผู้พบตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งโปรดฯ ให้ขุดแต่งบูรณะพระปฐมเจดีย์ ธรรมจักรเหล่านี้มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑–๑๖ จำหลักลอยตัว และจำหลักทั้ง ๒ ด้าน ที่นำมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้มีเพียง ๗ วง

ธรรมจักรศิลาที่เป็นชิ้นสำคัญที่สุดนั้น พบที่วัดพระงาม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ชำรุดและได้ซ่อมแซมขึ้นใหม่ รอบดุมล้อจำหลักลายเพื่องและบัวรวน กงล้อมีลายประจำยาม ตอนล่างของธรรมจักรจำหลักเป็นดอกบัวใหญ่ บนดอกบัวเป็นรูปนางกษัตริย์ (พระนางสิริมหามายา) ประทับนั่งขัดสมาธิราบ สองหัตถ์ประคองพระอุทรมีช้าง ๒ เชือก ยืนอยู่บนกลีบดอกเดียวกันข้างละเชือก ชูงวงถือเต้าน้ำเทลงมายังนางกษัตริย์ เป็นภาพแสดงสัญญลักษณ์ปางประสูติ (ดูรูปที่ ๕)

ธรรมจักรศิลาอีกชิ้นหนึ่งที่รอบดุมล้อจำหลักเป็นกลีบบัวรวน กงล้อจำหลักเป็นลายก้านขด ที่ฐานรองรับทำเป็นรูปเทวดาถือดอกบัวหรืออรุณเทพบุตร (ดูรูปที่ ๖)

ธรรมจักรศิลาชิ้นต่อไป เป็นหินปูนสีเขียว พบในจังหวัดนครปฐม รอบดุมล้อจำหลักลายลูกแก้ว ลายก้านขดกับลายกลีบบัวธรรมดา ที่กงล้อจำหลักเป็นลายก้านขด ฐานรองรับจำหลักเป็นลายต้นไม้ (ดูรูปที่ ๗)

ธรรมจักรศิลาอีกชิ้นหนึ่งที่ควรชม เป็นธรรมจักรหินเขียว รอบดุมล้อจำหลักรูปดอกบัวไม่มีเกษร กงล้อจำหลักลายเส้นลวด และลายลูกแก้ว ขอบชั้นนอกทำเป็นรูปกนกเปลว ที่ฐานจำหลักเป็นรูปบัวคว่ำบัวหงาย (ดูรูปที่ ๘)

ต่อจากธรรมจักรก็จะขอนำชมโบราณวัตถุศิลปวัตถุชิ้นอื่น ๆ มี

เทวรูปโกลน ครึ่งองค์ เป็นเทวรูปสมัยก่อนลพบุรี ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒–๑๔ พบในจังหวัดนครปฐม เข้าใจว่าคงจะเป็นรูปพระนารายณ์สวมหมวกทรงกระบอก ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของอาคาร

ศิลาจำหลักชิ้นเอก พบที่วัดไทร อ. นครไชยศรี จ. นครปฐม เป็นศิลปสมัย ทวารวดี

มีขนาดใหญ่มาก แต่ไม่สมบูรณ์ สูง ๖๑ ซม. กว้าง ๑๑๔ ซม. ทั้ง ๔ ด้านจำหลักเรื่องราวตามพุทธประวัติไว้อย่างงดงาม คือ จำหลักเป็นพระพุทธรูปประทับนั่งบนบัลลังก์ทำปางปฐมเทศนา ทรงจีวรเป็นริ้วบางแนบติดกับพระองค์ ด้านซ้ายของพระพุทธรูปเป็นปัญจวัคคีย์ ด้านขวาจำหลักเป็นรูปพระพรหมเชิญแส้ และพระอินทร์เชิญฉัตร ยืนอยู่หลังบัลลังก์ ๒ ด้าน (ดูรูปที่ ๙)

พนักบัลลังก์พระพุทธรูป สมัยทวารวดี พบในจังหวัดนครปฐม ลักษณะลวดลายคล้ายคลึงกับฐานศิลาจำหลัก สูง ๔๒ ซม. (ดูรูปที่ ๑๐)

ฐานศิลาจำหลักสมัยทวารวดี สูง ๔๔.๘ ซม. กว้าง ๖๖.๕ ซม. ตรงกลางจำหลักเป็นร่างมนุษย์ แต่หน้าเป็นสิงห์ มือทั้ง ๒ ข้างยึดกิ่งไม้ ที่ตรงปลายแตกออกเป็นลายก้านขด ฐานศิลาจำหลักชิ้นนี้ พบในจังหวัดนครปฐม เดิมจัดแสดงที่ระเบียงคตองค์พระปฐมเจดีย์ (ดูรูปที่ ๑๑)

หินจำหลักรูปคล้ายโอ่ง ตั้งแสดงอยู่บริเวณด้านหน้าของผนังประดับปูนปั้นพบในจังหวัดนครปฐม เดิมตั้งอยู่ที่ระเบียงคตองค์พระปฐมเจดีย์ รูปนอกคล้ายโอ่งหินขนาดใหญ่ ตรงปากจำหลักเป็นลายลูกแก้ว ตรงกลางจำหลักเป็นกลีบบัว

ลักษณะรูปร่างไม่งาม

สิงห์ปูนปั้นสมัยทวารวดี ตั้งแสดงอยู่ทางด้านทิศเหนือของตัวอาคารพบที่หน้าวัดพระเมรุ จังหวัดนครปฐม เมื่อคราวตัดทางหลวง เป็นรูปสิงห์แสยะปากลักษณะของขนที่หัวและลำคอเป็นหลอด ๆ ส่วนขนด้านหน้าขมวดเป็นก้นหอย

ศิลาจารึก ๕ เหลี่ยม สูง ๙๔ ซม. จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานทางด้านขวามือของพระพุทธรูปปางเสด็จจากดาวดึงส์ พบที่จังหวัดนครปฐม เดิมคงจะจารึกตัวอักษรทั้ง ๔ ด้าน แต่ ๓ ด้านจางหายไปหมด คงเหลือที่พอจะเห็นรางๆ ๑ ด้าน ย้ายมาจากระเบียงคตองค์พระปฐมเจดีย์

วัตถุที่นำเข้าจัดในตู้จัดแสดงนั้น เป็นวัตถุขนาดเล็ก ได้แก่รูปปูนปั้น รูปดินเผาและรูปหินทำเป็นเศียรพระพุทธรูป หน้าคน รูปสัตว์ ลายประดับ

รูปสัตว์ ที่แปลกเป็นพิเศษและมีเฉพาะสมัยทวารวดี ได้แก่ พนัสบดี ซึ่งจำหลักอยู่ใต้พระพุทธรูปปางเสด็จจากดาวดึงส์ ประทับยืน เบื้องขวาของพระพุทธองค์เป็นพระพรหมเชิญแส้ เบื้องซ้ายเป็นพระอินทร์เชิญฉัตร พนัสบดีนี้กล่าวว่า เป็นสัตว์ที่มีลักษณะของพาหนะของเทพเจ้าทั้งสาม

ในศาสนาฮินดูรวมอยู่ในตัวเดียวกัน คือมีปากเป็นครุฑ พาหนะของพระนารายณ์ มีเขาเป็นโค พาหนะของพระศิวะ และมีปีกเป็นหงส์ พาหนะของพระพรหม การที่จำหลักเป็นรูปพระพุทธองค์ยืนอยู่เหนือพนัสบดีเหมือนกัน จึงแสดงว่าศาสนาพุทธยิ่งใหญ่กว่าศาสนาฮินดู พนัสบดีนี้พบในจังหวัดนครปฐม (ดูตู้ที่ ๕)

เศียรพระพุทธรูปดินเผา และมารแบกดินเผา ศิลปสมัยทวารวดีตอนต้น ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑–๑๔ พบที่วัดพระงาม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม (ดูรูปที่ ๑๒)

หน้าภาพปูนปั้นสมัยทวารวดี แสดงให้เห็นทรงผมและตุ้มหูแบบต่าง ๆ ใช้ประดับตามโบราณสถาน ภาพที่พบมากมี ภาพมารมีหน้าย่นอย่างน่าขบขัน หน้าภาพเหล่านี้พบที่ ต. พระประโทน จังหวัดนครปฐม (ดูรูปที่ ๑๓)

เศียรพระพุทธรูปสมัยทวารวดี ใช้ประดับตามโบราณสถาน พบที่ ต. พระประโทน จังหวัดนครปฐม (ดูรูปที่ ๑๔)

เศียรเทวดาสมัยทวารวดี ใช้ประดับตามโบราณสถาน พบเป็นจำนวนมากที่ ต. พระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม หน้าภาพเหล่านี้มีลักษณะคล้ายกับที่พบที่

คูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี และที่อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี (ดูรูปที่ ๑๕)

หน้าภาพปูนปั้น สมัยทวารวดีตอนปลาย อายุอยู่ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๖–๑๗ ลักษณะใบหน้าคล้ายสมัยลพบุรี คงจะได้รับอิทธิพลจากศิลปสมัยลพบุรี บางภาพแสดงหน้าตาแบบจีน เข้าใจว่าช่างจีนเป็นคนทำขึ้น บางภาพก็ทำหน้าตาและมีขมวดผมที่หน้าผาก คล้ายอินเดีย หน้าภาพเหล่านี้คงได้อิทธิพลจากจีนและอินเดีย คงอยู่ในสมัยเดียวกันกับหน้าภาพที่พบที่เมืองโกสินารายณ์ จ. ราชบุรี (ดูรูปที่ ๑๖)

รูปปูนปั้นสมัยทวารวดี พบในจังหวัดนครปฐม แสดงการนุ่งผ้าบาง และนุ่งแบบโจงกระเบน มีสายคาดเอวที่มีทั้งลวดลายวิจิตรพิสดารและลายเส้นธรรมดา ลักษณะชายผ้าทำตกลงมาเป็นรูปหางปลา คล้ายคลึงกับชายผ้าขอม (ดูรูปที่ ๑๗)

ภาพปูนปั้นนูนต่ำ ตั้งแสดงอยู่ที่ผนังอาคารพิพิธภัณฑ์ด้านทิศตะวันออก มีอยู่ ๑๔ ภาพ เดิมใช้ประดับฐานเจดีย์จุลประโทน ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เป็นภาพนูนต่ำที่งามมาก บางรูปเป็นเรื่องชาดก บางรูปยังไม่ทราบว่าเป็นเรื่องอะไร (ดูรูปที่ ๑๘–๒๐)

นอกจากนั้นก็ยังมีสถูปดินเผาสมัยทวารวดี พบที่วัดพระงาม จังหวัดนครปฐม แสดงลักษณะของสถาปัตยกรรมสมัยทวารวดี

สิ่งที่ควรชมอีกชิ้นหนึ่ง คือ รูปพระมาลัยโปรดสัตว์ สำริด สมัยรัตนโกสินทร์ สูง ๘๕ ซม. เดิมอยู่ในหอสวดมนต์วัดพระปฐมเจดีย์ ต่อมาเมื่อราว พ.ศ. ๒๔๙๖ ท่านเจ้าคุณพระธรรมสิริชัย ท่านเจ้าอาวาสได้ให้ย้ายรูปประติมากรรมนี้ไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานหลังเดิม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ ได้ย้ายมาตั้งแสดงที่อาคารพิพิธภัณฑ์หลังใหม่นี้

พระมาลัย เป็นมหาเถรที่มีฤทธิ์เทียบได้กับพระโมคคัลลาน์ ได้ลงไปโปรดสัตว์ที่เมืองนรกแล้วขึ้นไปบนสวรรค์อีก.

ได้รับบริจาค

กำหนดการเปิด–ปิด พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

*

ก. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร เปิดวันอังคาร–พฤหัสบด
เวลา ๙.๐๐ น.–๑๒.๐๐ น. และ ๑๓.๐๐ น.–๑๖.๐๐ น.
วันเสาร์–อาทิตย์ เวลา ๙.๐๐ น.–๑๒.๐๐ น. และ ๑๓.๐๐ น.–๑๖.๐๐ น.
ปิดวันศุกร์และวันจันทร์กับวันหยุดราชการอื่น ๆ
ค่าเข้าชมครั้งละ ๕ บาท ต่อ ๑ คน
เว้นวันเสาร์และอาทิตย์ ไม่ต้องเสียค่าเข้าชม

ข. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ในจังหวัดต่าง ๆ รวมทั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์
เปิดวันพุธ–อาทิตย์ เวลา ๙.๐๐น.–๑๒.๐๐ น. และ
๑๓.๐๐ น.–๑๖.๐๐ น.
ปิดวันจันทร์–อังคาร

ผู้เข้าชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา และจันทรเกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, พิพิธภัณฑ์ฯ สมเด็จพระนารายณ์ จังหวัดลพบุรี, พิพิธภัณฑ์ฯ อู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี, พิพิธภัณฑ์ฯ รามคำแหง จังหวัดสุโขทัย เสียค่าเข้าชมครั้งละ ๒ บาท ต่อ ๑ คน เฉพาะวันเสาร์และอาทิตย์

สำหรับผู้เข้าชมกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เสียค่าเข้าชมครั้งละ ๒ บาท ต่อ ๑ คน

บุคคลต่อไปนี้ไม่ต้องเสียค่าเข้าชม คือ

๑. พระภิกษุสามเณร
๒. นิสิต นักศึกษาและนักเรียนในเครื่องแบบ
๓. ผู้เยี่ยมเยียนซึ่งกรมศิลปากรเป็นผู้ต้อนรับ
๔. สมาชิกสภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ

พิมพ์ที่โรงพิมพ์การศาสนา ถนนบำรุงเมือง พระนคร
นายพยุง ทิพยเนตร ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา ๒๕๑๔